МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ НА КВАЛИФИКАЦИИТЕ ВО МРК

Скопје 2015

Содржина

1. Вовед..2

2. Усогласување на постоечките квалификации...............3

3. Вклучување на новите квалификации............................7

1. Вовед

Развојот и воспоставувањето на Македонската рамка за квалификации[1]((во поматамошниот текст: МРК) во Република Македонија ја поттикна потребата за вклучување на старите, постојни квалификации[2], кои се стекнати врз основа на јавно донесени образовни програми и извршена пропишана проверка во процесот на формалното образование, и вклучување на нови квалификации во МРК, како и потреба од дефинирање на Методологија за вклучување на старите, постојни квалификации и новите квалификации во МРК.

Потребно е да се истакне дека сегашните квалификации не ги поседуваат основните структурни елементи на квалификации кои се дефинирани во Законот за Националната рамка на квалификации[3] (во поматамошниот текст: НРК), како што се резултати од учење[4], клучни компетенции[5], кредити[6] и описи[7] по нивоа[8], освен високообразовните квалификации кои се развиени врз основа на Националната рамка за високообразовни квалификации, усвоена 2010 год. Поради тоа, сегашните квалификации можат, само приближно, да се споредат и усогласат со нивоата и описите на нивоата во МРК и затоа во процесот на усогласување треба да се земат предвид и други фактори, како што се содржината и контекстот на квалификациите. Целосно усогласување на сегашните постојни квалификации со принципите на МРК ќе настане во процесот на ревизија на постојните квалификации.

2. Усогласување на постојните квалификации

Усогласувањето на постојните квалификации со описите на нивоата од МРК ќе се изврши преку:

- Идентификација на постојните квалификации;
- Проценка на постојните квалификации со цел да се утврди дали можат да се вклучат во МРК;

---

[1] „**Македонска рамка на квалификации (МРК)**" е задолжителен национален стандард со кој се уредува стекнувањето и користењето на квалификациите во Република Македонија и инструмент за воспоставување систем на квалификации стекнати во Република Македонија со кои се даваат основите за прегледност, пристап, проодност, стекнување и квалитет на квалификациите.

[2] **„Квалификација"** е формален резултат од процесот на оценување и потврдување кој што е стекнат кога одговорна институција потврдува дека поединецот ги има постигнато резултатите од учење согласно утврдени стандарди.

[3] **Член 6** од Законот за Националната рамка на квалификации.

[4] **„Резултати од учење**" се изјави за тоа што знае, што разбира и што може да прави учесникот, како резултат на формалниот, неформалниот или информалниот процес на учење. Резултатите од учење се дефинираат во смисла на знаења, вештини и компетенции (самостојност и одговорност).

[5] „**Клучни компетенции**" се збир на компетенции на одредено ниво, потребни за задоволување на личните, општествените и професионалните потреби на поединецот во процесот на доживотното учење. Постојат осум клучни компетенции: комуникација на мајчиниот јазик, комуникација на странски јазик, математичко-техничка и научна компетенција, граѓанска свесност, информатичка технологија, претприемништво, учење како да се учи и културно изразување.

[6] **„Кредит"** е квантитативна мерка за изразување на обемот на учењето врз основа на обемот на работа што им е потребен на учесниците со цел да ги постигнат очекуваните резултати од процесот на учење на дадено ниво.

[7] „**Описи на квалификации"** се мерливи показатели за резултатите од учење кои се однесуваат на стекнатите знаења, вештини и компетенции.

[8] **„Нивоа во рамката"** е серија на последователни чекори на учење, изразени во однос на низа општи резултати, структурирани според збир на описи/дескриптори.

- Споредба со други квалификации, со користење на критериумите на МРК и
- Реструктуирање на наставната програма со резултатите од учење.

Користењето на описите на нивоа и користењето на релевантни показатели овозможува постојната квалификација да се вклучи во Рамката на квалификации на соодветно ниво. Такви релевантни показатели кои ги поседуваат постојните квалификации, а ќе помогнат во процедурата на усогласување се:

1. степен на образование /ниво на сложеност;
2. изготвен и усвоен стандард на занимање или образовен стандард;
3. област (основно, средно, више или високо образование);
4. времетраење на наставната или студиската програма;
5. содржина на програмата или дел од програмата и на наставната програма;
6. цели на учење и очекувани резултати во програмата;
7. истражувачки активности, пракса и др.

Овие показатели мора да се споредат со описите на нивоа кои се изразени во смисла на резултати од учење (знаења, вештини и компетенции).

Процедурата за усогласување на постојните квалификации во МРК мора да е транспарентна и се одвива во неколку чекори:

Чекор 1: Разгледување на називот на квалификацијата;
Чекор 2: Разгледување на типот на квалификацијата (квалификација на ниво на образование и стручна квалификација);
Чекор 3: Разгледување на начинот на стекнување на квалификацијата (формален, неформален и информален пат);
Чекор 4: Разгледување на структурата на стекнатата квалификација (предмети, модули, единици);
Чекор 5: Разгледување на процесот на оценување на квалификацијата;
Чекор 6: Разгледување на условите за влез (упис) (споредување со нивоата во МРК со цел да се утврдат условите за влез);
Чекор 7: Разгледување на можноста за проодност;
Чекор 8: Идентификација на институцијата која овозможува стекнување на квалификација и издавање на јавен документ (диплома, уверение) за стекнатата квалификација;
Чекор 9: Разгледување на видот на јавниот документ за стекнатата квалификација;
Чекор 10: Разгледување на припадноста на определен сектор;
Чекор 11: Разгледување на поврзаноста и споредба со соседните земји и со ЕРК (споредба со описите на нивоата);
Чекор 12: Разгледување на компетенциите, стандардите на занимања, образовните стандарди, дали се во согласност со описите на нивоата во МРК;
Чекор 13: Усогласување со МРК.

Процедурата започнува со пополнување на формулар – **Формулар за усогласување на постоечките квалификации** во кој треба да се внесе:

1. ***Назив на квалификацијата*** - точен и целосен назив на квалификацијата;
2. ***Тип на квалификацијата*** - квалификација на ниво на образование или стручна квалификација со образложение за вистинската намена на квалификацијата (пр. за продолжување на образованието, за личен развој, за вработување);

3. ***Опис на содржината на квалификацијата*** - краток опис на стандардот на кој се заснова квалификацијата (стандард на занимања, образовен стандард), детали за образовната програма[9] /единици на квалификации, информација за усвојување на образовната програма или информација од други извори;
4. ***Опис на резултатите од учење*** - краток опис на знаењата[10], вештините[11] и компетенциите[12], преземени од стандардот на занимања или образовниот стандард и детали од општиот дел на образовната програма**.** При описите на резултатите од учење се користат активни глаголи од Блумовата таксономија;
5. ***Споредба со описите на нивоата во МРК*** - споредба на податоците од точките 3 и 4 од формуларот со описите на нивоа во МРК;
6. ***Услови за влез (упис)*** - условите се прецизирани во Законите од областа на образованието (Закон за основно, Закон за средно, Закон за високо, Закон за стручно образование и обука, Закон за образование на возрасни);
7. ***Назив на програма[13] /модули[14] и времетраење*** - двегодишно, тригодишно***;***
8. ***Начин и критериуми на оценување[15] -*** како се вршело оценувањето;
9. ***Кој го вршел оценувањето***
10. ***Начин на стекнување на квалификацијата*** - формално учење кое се изведува според јавно донесени наставни програми, неформално учење стекнато преку посетување на разни програми понудени од провајдери и информално учење како резултат на секојдневни активности на работа, дома итн;
11. ***Институција каде се стекнува квалификацијата*** - стручно училиште, организација, верифицирана институција за образование;
12. ***Вид на јавен документ*** *(диплома, уверение)*;
13. ***Институција која го издава јавниот документ***
14. ***Статус на институција која го издава јавниот документ*** (јавна, приватна, комора, НВО);
15. ***Класифицираност (припадност) на сектор***
16. ***Проодност -*** хоризонтална и вертикална проодност;
17. ***Меѓународна споредливост*** – упатување со нивоата на ЕРК и споредба со слични квалификации од европските земји или од соседните земји;
18. ***Усогласување на квалификацијата со МРК*** - се внесува нивото од МРК со кое квалификацијата е усогласена.

---

[9] Поимот образовна програма се однесува на образовна програма за основно, гимназиско и стручно образование и студиска програма за високо образование.

[10] **„Знаење“** е збир на стекнати и систематизирани информации, односно збир на теоретски и фактички информации.

[11] **„Вештини“** е способност за примена на знаењето, извршување на задачите и решавање проблеми. Вештините се опишани како когнитивни (вклучување на употреба на логичко, креативно и интуитивно мислење) и практични (мануелна работа и употреба на методи, инструменти, алати и материјали).

[12] **„Компетенции“** се збир на стекнатото знаење и вештини, односно докажана способност за користење на знаењето и вештините во ситуации на учење или на работа.

[13] **„Програма (образовна/студиска)“** е збир на образовни компоненти, засновани на резултатите од учењето, кои се признаваат за доделување на конкретна квалификација.

[14] **„Модул“** е независна единица на учење која претставува заокружена целина или дел од образовна програма.

[15] **„Оценување“** е процес на вреднување на знаењето, вештините и компетенциите според претходно дефинирани критериуми и резултати на учење, кое вклучува писмени, усни и практични тестови, испити, проекти и портфолио.

19. ***Поврзаност со ISCO (International Standard for Classification of Occupations) и поврзаност со Националната класификација на занимања (НКЗ)***

Табела 1

Формулар за усогласување на постоечките квалификации		
1.	*Назив на квалификација*	
	Број на Решение со кое е одобрена	
2.	*Тип на квалификација*	
3.	*Опис на содржина на квалификација*	
4.	*Опис на резултати од учење (знаење, вештини и компетенци)*	
5.	*Споредба со описи на нивоа во МРК*	
6.	*Услови за влез (упис)*	
7.	*Назив на програма/модул и времетраење*	
8.	*Начин и критериуми на оценување*	
9.	*Кој го вршел оценувањето*	
10.	*Начин на стекнување на квалификација*	
11.	*Институција каде се стекнува квалификација*	
12.	*Вид јавен документ (диплома, уверение)*	
13.	*Институција која го издава јавниот документ (диплома, уверение)*	
14.	*Статус на институција која го издава јавниот документ (јавна, приватна, комора, НВО)*	
15.	*Класифицираност (припадност) на сектор*	
16.	*Проодност (хоризонтална/вертикална)*	
17.	*Меѓународна споредливост*	
18.	*Усогласување со МРК*	
19.	*Поврзаност со ISCO (International Standard for Classification of Occupations) и поврзаност со Националната класификација на занимања (НКЗ)*	

Евиденцијата за спроведената процедура за усогласување на постојните квалификации во МРК ја води Секторската комисија која ги анализира постојните квалификации и врши евалуација на истите, и разгледува предлози за воведување на нови квалификации.

Евиденцијата се препраќа до Националниот Одбор кој донесува одлуки за распоредување на новите квалификации во Македонската рамка на квалификации и донесува одлуки за усогласување на постојните квалификации со Македонската рамка на квалификации.

Одобрената квалификација од Националниот одбор се запишува во Регистарот на Македонската рамка на квалификации.

3. Вклучување на новите квалификации

Процедурата за вклучување на новите или ревидираните квалификации во МРК се одвива во неколку чекори:

Чекор 1: Разгледување на називот на квалификацијата;
Чекор 2: Разгледување на типот на квалификацијата (квалификација на ниво на образование или стручна квалификација);
Чекор 3: Разгледување на резултатите од учење во согласност со стандардите на занимања или образовните стандарди;
Чекор 4: Разгледување на начинот на стекнување на квалификацијата (по формален, неформален и информален пат);
Чекор 5: Разгледување на структурата на квалификацијата (единици, единици на клучни компетенции, резултати од учење, предмети, модули);
Чекор 6: Разгледување на условите за влез (упис) (споредба со нивоата во МРК со цел да се утврдат условите за влез (упис);
Чекор 7: Разгледување на можноста за проодност;
Чекор 8: Идентификација на институцијата која овозможува стекнување на квалификација и издавање на јавен документ (диплома, уверение) за стекнатата квалификација;
Чекор 9: Разгледување на видот на јавниот документ за стекнатата квалификација;
Чекор 10: Разгледување на припадноста на определен сектор;
Чекор 11: Разгледување на поврзаноста и споредба со соседните земји и со ЕРК (споредба со описите на нивоата);
Чекор 12: Споредба со соседните земји и со ЕРК;
Чекор 13: Вклучување на квалификацијата во МРК.

Процедурата започнува со пополнување на формулар – **Формулар за вклучување на новите квалификации** во кој треба да се внесе:

1. ***Назив на квалификацијата*** - точен и целосен назив на квалификацијата;
2. ***Тип на квалификацијата*** - квалификација на ниво на образование или стручна квалификација со образложение за намената на квалификацијата (пр. за продолжување на образованието, за личен развој, за вработување);
3. ***Код на квалификацијата***
4. ***Опис на содржината на квалификацијата*** - краток опис на стандардот на кој се заснова квалификацијата (стандард на занимања, образовен стандард), детали за образовната програма[16] /единици на квалификации, информација за усвојување на образовната програма или информација од други извори;
5. ***Опис на резултатите од учење*** - краток опис на знаењата, вештините и компетенциите. При описите на резултатите од учење се користат активни глаголи од Блумовата таксономија;
6. ***Споредба со описите на нивоата во МРК*** - споредба на податоците од точките 4 и 5 од формуларот со описите на одредено ниво од МРК;
7. ***Услови за упис (влез)*** – условите се прецизирани во Законите од областа на образованието (Закон за основно, Закон за средно, Закон за високо, Закон за стручно образование и обука, Закон за образование на возрасни), а може да се внесе и предусловот за квалификација (пр. завршено ниво 2);

[16] Поимот образовна програма се однесува на образовна програма за основно, гимназиско и стручно образование и студиска програма за високо образование.

8. ***Број на задолжителни и изборни предмети***
9. ***Кредитна вредност на квалификацијата и нејзини единици*** – да се внесе нивото и кредитната вредност за секоја единица на квалификација и за самата квалификација;
10. ***Начин и критериуми на оценување*** - како ќе се врши оценувањето;
11. ***Кој ќе го врши оценувањето***
12. ***Начин на стекнување на квалификации*** - формално учење кое се изведува според јавно донесени наставни програми, неформално учење стекнато преку посетување на разни програми понудени од провајдери и информално учење како резултат на секојдневни активности на работа, дома итн;
13. ***Институција каде се стекнува квалификацијата*** - стручно училиште, организација, верифицирана институција за образование;
14. ***Вид на јавен документ*** *(диплома, уверение)*;
15. ***Институција која го издава јавниот документ***
16. ***Статус на институција која го издава јавниот документ*** (јавна, приватна, комора, НВО);
17. ***Класифицираност (припадност) на секор***
18. ***Проодност*** - хоризонтална и вертикална проодност;
19. ***Меѓународна споредливост*** - упатување со нивоата на ЕРК и споредба со слични квалификации од европските земји или од соседните земји;
20. ***Ниво на квалификации во МРК*** – доделување на ниво на квалификации во МРК;
21. ***Поврзаност со ISCO (International Standard for Classification of Occupations) и поврзаност со Националната класификација на занимања (НКЗ)***

Табела 2

Формулар за вклучување на нови или ревидирани квалификации		
1.	*Назив на квалификација*	
	Број на Решение	
2.	*Тип на квалификација*	
3.	*Код на квалификација*	
4.	*Опис на содржина на квалификација*	
5.	*Опис на резултати од учење (знаење, вештини и компетенции)*	
6.	*Споредба со описи на нивоа во МРК*	
7.	*Услови за упис (влез)*	
8.	*Број на задолжителни и изборни предмети/единици/модули*	
9.	*Кредитна вредност на квалификацијата и нејзини единици*	
10.	*Начин и критериуми на оценување на излезните резултати*	
11.	*Кој ќе го врши оценувањето*	
12.	*Начин на стекнување на квалификација*	
13.	*Институција каде се стекнува квалификација*	
14.	*Вид на јавен документ (диплома, уверение)*	
15.	*Институција која го издава јавниот документ (диплома, уверение)*	

16.	*Статус на институција која го издава јавниот документ (јавна, приватна, комора, НВО)*	
17.	*Класифицираност (припадност) на сектор*	
18.	*Проодност (хоризонтална, вертикална)*	
19.	*Меѓународна споредливост*	
20.	*Ниво (подниво) на квалификација во МРК*	
21.	*Поврзаност со ISCO (International Standard for Classification of Occupations) и поврзаност со Националната класификација на занимања (НКЗ)*	

Евиденцијата за спроведената процедура за вклучување на нови или ревидирани квалификации во МРК ја води Секторската комисија, која ги анализира постојните квалификации и врши евалуација на постојните квалификации и разгледува предлози за воведување на нови квалификации.

Евиденцијата се препраќа до Националниот Одбор кој донесува одлуки за распоредување на квалификациите во Македонската рамка на квалификации и донесува одлуки за усогласување на постојните квалификации со Македонската рамка на квалификации.

Одобрената квалификација од Националниот одбор се запишува во Регистарот на Македонската рамка на квалификации.

ПРИЛОГ 1:

Споредба на Македонската рамка за квалификации со Европската рамка на квалификации

МРК ниво	Под-ниво	Општо образование	Формално стручно образование и обука	Неформално образование и обука	Високо образование	ЕРК ниво
8					III Циклус на студии Докторски студии	8
7	7 А				II Циклус на студии Магистерски академски студии	7
	7 Б				II Циклус на студии Специјалистички студии	
6	6 А				I Циклус на студии Универзитетски студии Стручни студии	6
	6 Б				I Циклус на студии Универзитетски студии Стручни студии	
5	5 А				Стручни студии Кратки стручни студиски програми во рамките на првиот циклус	5
	5 Б		Постсредно образование (специјалистичко образование и мајсторски испит)	Постсредно образование (специјалистичко образование и мајсторски испит)	Постсредно образование	
		Гимназиско образование	Четиригодишно техничко образование	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација		

4			(ниво на сложеност - IV, согласно стандардите на занимања)		**4**
3		Стручно образование за занимања (во траење од три години)	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - III, согласно стандардите на занимања)		**3**
2		Стручно оспособување во траење до две години	Неформално образование за стекнување на квалификација или дел од квалификација (ниво на сложеност - I и II, согласно стандардите на занимања)		**2**
1	Основно образование		Функционална писменост и нумерички вештини		**1**

ПРИЛОГ 2:

Описи на нивоата во Македонската рамка за квалификации

Ниво	Знаење и разбирање	Вештини	Компетенции
VIII	Покажува систематско разбирање на полето на истражување и совршено познавање на методи и вештини за истражување во рамките на тоа поле во согласност со највисоките меѓународни стандарди; Поседува знаење стекнато со сопствено истражување или работа со кое дава значаен придонес во професионалното и научното поле на истражување, но и во сродните на него полиња.	Покажува способност да толкува, дизајнира, применува и адаптира суштински предмет на истражување со научен интегритет; Го користи своето знаење како основа за оригинални идеи и истражувања кои ги надминуваат постојните граници на знаење, развивајќи нови знаења, вреднувани на ниво на национални и на меѓународни рецензирани публикации; Способност за критичка анализа, оценување и синтеза на нови и сложени идеи, неопходни за решавање на сложени проблеми во полето на истражување; Способност за независно иницирање и учество во национални и во меѓународни истражувачки мрежи и настани со научен интегритет; Способност за независно иницирање на истражувачки и развојни проекти, преку кои ќе генерира ново знаење и вештини за развој на истражувачкото поле; Се очекува да биде способен да се промовира во академски и професионални рамки и во технолошкиот, општествениот или културниот развој во општество засновано на знаење;	Презема максимална одговорност за резултатите од својата сопствена работа, но и за работата на останатите во групата. Презема одговорност за раководење со комплексни процеси, со истовремена грижа за професионалниот развој на поединецот и на групата во целина;

		Може да комуницира со своите колеги, пошироката академска заедница и со општеството во целина во рамките на својата област на експертиза;	
VII	Покажува знаење и разбирање за научното поле на проучување (или студирање) кое се надградува врз првиот циклус, применувајќи методологии соодветни за решавање сложени проблеми, како на систематски, така и на креативен начин, што обезбедува основа или можност за оригиналност во развивањето и/или примената на автономни идеи во контекст на истражувањето; Покажува високо ниво на професионална компетентност во едно или во повеќе специфични научни полиња; Поседува знаење од една или повеќе предметни области кои, во дадените научни полиња, се засноваат на најреномирани меѓународни истражувања во тоа научно поле, како и способност за поврзување на проширено и продлабочено знаење во сродни професии или научни полиња.	Способност за критичко, независно и креативно решавање проблеми со одредена оригиналност во нови или во непознати средини и во мултидисциплинарен контекст, поврзани со полето на студирање; Способност за синтетизирање и интегрирање на знаењето и за справување со сложени прашања, систематски и креативно; Способност за оценување и селекција на научни теории, методологии, алатки и општи вештини од предметните области, и поставување на нови анализи и решенија на научна основа. Способност за препознавање на личната потреба за понатамошно знаење и способност за независно и самостојно делување при стекнувањето нови знаења и вештини во општествени рамки; Способност за размена на заклучоци и предлози со аргументирање и со рационално поткрепување на истите, како со стручни, така и со нестручни лица, јасно и недвосмислено;	Покажува значителна одговорност за сопствените и заедничките резултати, за водење и иницирање активности; Способност за солидно проценување дури и при нецелосни и ограничени информации, но кои ги вклучуваат личните, општествените и етичките одговорности при примената на стекнатото знаење и проценка; Способност за преземање одговорност за понатамошен професионален развој и усовршување, како сопствен, така и за групата со која соработува.

VI	Покажува знаење и разбирање во научното поле на студирање кое се надградува врз претходното образование и обука, вклучувајќи и познавање во доменот на теоретски, практични, концептуални компаратив-ни и критички перспективи во научното поле според соодветна методологија; Разбирање на одредена област и познавање на тековните прашања во врска со научните истражувања и новите извори на знаење; Покажува знаење и разбирање за разни теории и методологии неопходни за пошироката област на истражување.	Може да го примени знаењето и разбирањето на начин што покажува професионален пристап во работата или професијата; Покажува способност за идентификација, анализа и решавање проблеми; Способност за пронаоѓање и поткрепување аргументи во рамките на професијата или полето на студирање; Способност да прибира, анализира, оценува и презентира информации, идеи и концепти од соодветни податоци; Способност да оценува теоретски и практични прашања, да дава објаснување за причините и да избере соодветно решение. Презема иницијатива да ги идентификува потребите за стекнување понатамошно знаење и учење со висок степен на независност. Способност да општи и расправа за информации, идеи, проблеми и решенија, кога критериумите за одлучување и опсегот на задачата се јасно дефинирани како со стручна, така и со нестручна јавност;	Презема одговорност за сопствените резултати и поделена одговорност за колективните резултати; Способност за независно учество, со професионален пристап, во специфични научни и интердисциплинарни дискусии. Донесува соодветна проценка земајќи ги предвид личните, општествените, научните и етичките аспекти;

V	Покажува знаење и разбирање во полето на студирање или работа кое се надградува врз општото средно образование поткрепено со стручна литература; Поседува специјалистичко теоретско и стручно знаење и разбирање на одделни основни теории од потесна научна и стручна област; Поседува ограничено знаење од современите текови во областа во која работи или студира кое дава поддршка на полето на работа или професија, можност за личен развој и основа за понатамошни студии за да се заврши првиот циклус.	Применува вештини кои се засноваат на разбирање на теоретските принципи и на нивната примена во решавањето на проблемите и во извршувањето на сложени и специфични задачи во полето на работа и учење, со избор и употреба на релевантни податоци, методи, постапки, техники, инструменти, уреди, алати и материјали; Има вештини за учење за да може да преземе понатамошни проучувања со определен степен на независност; Поседува способност да општи и расправа со целни групи од потесната професија или област на учење, со колеги, претпоставени и клиенти.	Има повисок степен на лична и деловна одговорност и вреднување на сопствената работа и работата на групата врз основа на критериумите во областа на трудот; Способен е за пренесување на знаења на другите, организирање, информирање и контрола на сопствената работа и работата на другите; Презема одговорност за сопствените резултати, но и поделена одговорност за активностите, резултатите и работењето на останатите во групата.
IV	Познава концепти, принципи и процеси од учените предмети и области; Поседува систематични теоретски и стручни знаења во рамките на определено подрачје на трудот или учењето, кои вклучуваат анализирање и поврзување на фактите и теоретските принципи при извршување на работата, а во исто време овозможуваат натамошно учење.	Поседува различни когнитивни, практични и креативни вештини, засновани на теоретски знаења и принципи, неопходни за учењето и работа и решавање на проблеми во променливи услови во одредено подрачје на трудот или учењето; Оспособен е да прибира, анализира, селектира и да употребува релевантни информации од различни извори, алатки, методологии, техники и материјали во областа на учењето; Оспособен е да изведува сложени постапки и да употребува методи, инструменти, алати, постројки и материјали во работата; Комуницира и соработува со	Самостојно ја планира, организира и ја води својата работа и врши надзор на зедничката работа; Самостојно извршува сложени задачи и решава проблеми, прилагодувајќи го своето однесување, во согласност со дадените насоки, во променливи услови; Одговорен е за сопствената работа, работата на групата, во насока на вреднување на резултатите од работата и унапредување на квалитетот, во согласност со однапред утврдени стандарди и критериуми.

		групата во променливи услови.	
III	Поседува теоретски и систематски усвоени стручни знаења, факти, принципи, процеси и општи концепти за одделно подрачје на трудот или учењето, а во исто време овозможува натамошно учење.	Поседува практични и креативни вештини кои овозможуваат решавање на познати (предвидливи) и помалку познати (непредвидливи) ситуации; Извршува работи и задачи кои се со средна сложеност, помалку стандардизирани и релативно прегледни; Користи различни уреди, алатки, опрема и материјали во процесот на производството и во услугите; Комуницира и соработува со групата.	Планира, подготвува, организира и ја вреднува својата работа, врз основа на однапред дадени овластувања, во рамките на делокругот на својата работа; Извршува работи, кои не се секогаш однапред дефинирани, со одреден степен на самостојност и одговорност.
II	Поседува основни, теоретски и стручни знаења потребни за познавање на подрачјето на трудот и може да ги примени при извршувањето на едноставни работни задачи, а во исто време овозможуваат натамошно учење.	Поседува практични и креативни вештини за извршување едноставни или помалку сложени и однапред дефинирани работи во познати услови и предвидливи ситуации; Користи едноставни методи, алати, инструменти, уреди и материјали врз основа на детални упатства; Комуницира и соработува со одделни лица.	Работи самостојно во познати услови под повремен надзор и со ограничена одговорност за извршување на работните задачи; Остварува едноставна комуникација и соработка со дел од вработените во познати ситуации.
I	Поседува основно знаење за функцијата на одредени предмети и појави со можност да ги примени во практиката и другите дисциплини, а во исто време овозможува и натамошно учење.	Поседува основни вештини за извршување едноставни работи; Користи едноставни методи, алати и инструменти со упатства и под надзор; Поседува општи правила на комуникација.	Извршува едноставни задачи под директен надзор; Презема одговорност за извршување едноставни задачи.